

DROBTINICE IZ DRUŽABNEGA ŽIVLJENJA SREDNJEVEŠKEGA PIRANA

DARJA MIHELIC

Srednjeveški viri se redko dotaknejo običajnega, nepomembnega živžava tedanjega človekovega vsakdanjika. Le redko osvetlijo in nam približajo neposlovno plat življenja obrobne srednjeveškega posameznika. Vsakdanji, mali srednjeveški človek se nam zaradi našega pomanjkljivega vedenja o njegovem življenju in zaradi časovnega prepada, ki zija med našim časom in »mračnim« srednjim vekom zdi neživljenjski, tuj in hladen. Nekoliko ga lahko oživimo in si ga približamo z majhnim vpogledom v njegovo preživljanje prostega časa, ki ga ni bilo tako malo: nedeljam so bili po brezdelju podobni tudi številni cerkveni prazniki. Nedelovni dnevi so znašali približno tretjino dni v letu. Pirančani pa niso »izpregli« le ob nedeljah in praznikih; zdi se, da se tudi ob drugih dneh niso ravno odtegovali družabnemu življenju.

Po načelu združiti prijetno s koristnim so se pogosto odvijale nekatere pomembne komunalne naloge. Ogleđ komunalnih stroškov za konec leta 1295 in za začetek leta 1296, kaže, da si je podestat večkrat privoščil kaj stroškov za »reprezentanco«.

V nedeljo, 13. novembra 1295, je bil piranski podestat (verjetno gre tu za gospoda Marka Mihaela) s sodniki in drugimi modreci iz Pirana na pogovoru (»colloquium«) z bujskim podestatom, gospodom Vikardom iz Pietropellose. Pogovor se je odvijal ob zakuski² pri Sečovljah, prisostvovalo pa mu je nad sto ljudi. Ogleđ stroškovnika komunalne blagajne za to priložnost je naslednji.³

Libre	Solidi	Denarji	
—	6	—	za Dionizija, ki je gospodu Vikardu dostavil pismo piranskega podestata,
—	2	8	za sveče in za plačilo tovarnične ter iztovarjanja plovil v Sečovljah,
1	5	2	za kruh,
1	18	—	za 76 liber (dobrih 36 kilogramov) govedine, (libra govedine je stala 6 denarjev),
1	19	2	za 47 liber (približno 22,5 kilograma) svinine (libra svinine je stala 10 denarjev),
—	7	—	za 7 jerebic (po 12 denarjev oz. po 1 solid za jerebico),
2	8	4	za poltretjo urno (dobra 2 hektolitra) vina, (pri čemer je urna vina stala 19 solidov in 4 denarje),

Libre	Solidi	Denarji	
1	9	—	za začimbe, izposojajo skodelic, posod za vino, krožnikov ter za odškodnino za poškodbe na njih
9	15	4	seštevek stroškov

Kot je videti, je bil gostitelj družabnega pogovora piranski podestat. Njegov sel Dionizij je odnesel vabilo gostu iz Buj; ta očitno ni nasprotoval pogovoru ob zakuski (ali obratno: zakuski ob pogovoru). Pirančani so na plovilih dostavili v Sečovlje hrano, pijačo in posodje. Udeleženci pogovora so pojedli kakih 65 kilogramov mesa (dobrih 36 kilogramov govedine, dobrih 22 kilogramov svinine in 7 jerebic), približno 75 enot kruha (število je določeno ob primerjavi spodnjih podatkov, iz katerih je mogoče izračunati ceno enote kruha; količina take enote kruha pa vendar ostaja neznanka) ter popili dobra 2 hektolitra vina. H kilogramu mesa so torej konsumirali nekaj več kot enoto kruha (ki potemtakem ni bila prav majhna) ter popili dobre 3 litre vina. Udeležba na družabnem pogovoru ni bila majhna. Podatek, da je bilo prisotnih dobrih sto ljudi, omogoča približno oceno o količini hrane in pijače, ki jo je v povprečju pojedel oz. popil posamezen udeleženec pojedine. Pojedel je dobrega pol kilograma govejega, svinjskega ali jerebičjega mesa, zraven prigrizoval kruh (skoraj tričetrt enote) ter popil 2 litra vina. Pavšalni stroški hrane in pijače na posameznika so znašali skoraj 18 denarjev oz. poldrugi solid. Vino so natakali iz trebušastih vrčev; pili so iz skodelic, jedli pa s krožnikov. Dopoldanska zakuska se je verjetno zavlekla še v večer in se nadaljevala ob razsvetlavi sveč, ki se omenjajo med stroški. Skupni stroški sestanka obeh podestatom in njunih spremljevalcev so bili enakovredni ceni kakih 8 hektolitrov vina iz istega stroškovnika, medtem ko diplomatski uspeh pogovora ni znan.

Piranski podestat si je v decembru istega leta skupaj z istrskim mejnim grofom Muskom della Torre privoščil tridnevni ogleđ meje med piransko in bujsko komuno; piransko mestno ozemlje je namreč mejilo na teritorije sosednjih krajev: Izole, Momjana, Kaštela, Buj in Umaga. V tem primeru so stroški znašali:

Libre	Solidi	Denarji	
2	8	—	za tridnevno najemnino za 3 konje, ki so prišli za to prilžnost iz Kopra; dnevna najemnina za konja je znašala 5 solidov in 4 denarje,
1	4	—	za 2 stariča ⁵ ječmena za konjsko krmo (starič ječmena je veljal 12 solidov),
—	1	8	za podkev in žeblje za konja,
—	6	—	za konjarja, ki je vodil konje; (dnevna nagrada zanj je znašala 2 solida),
—	6	2	za plačilo tovorovine plovil do Sečovelj in nazaj,
1	13	4	za 100 enot kruha, pri čemer je enota kruha veljala 4 denarje,
3	1	6	za 125 liber (skoraj 60 kilogramov) govedine (libra govedine je stala približno 6 denarjev),
2	12	6	za 63 liber (30 kilogramov) svinine (libra svinine je stala 10 denarjev),
1	8	—	za 21 jerebic (po 16 denarjev oz. po 1 solid in 4 denarje za jerebico, kar je za tretjino dražje kot zgoraj),
2	8	—	za 3 urne (skoraj poltretji hektoliter) vina po ceni 16 solidov za urno, kar je za 3 solide in 4 denarje oz. za 17 ^{0/0}) ceneje kot zgoraj,
1	15	—	za začimbe, izposojo skodelic, posod za vino, krožnikov ter za odškodnino in poškodbe na njih
17	4	2	seštevek stroškov za 3 dni,
5	14	9	povprečni dnevni stroški.

Ogledniki meje so se verjetno odpravili na pot iz Sečovelj, ki so bile začetna, morda pa tudi končna postaja njihove poti. Tja so si dali s plovili dostaviti vse potrebno za pot. Mejo med piransko in bujsko komuno so ogledniki objezdili. Primerne konje je pripeljal iz Kopra poseben konjevodec. Eden izmed konj je spotoma izgubil podkev in ga je bilo treba podkovati; med stroški se omenja tudi ječmen kot konjska krma. Posamezen konj je dnevno pojedel dobro petino stariča ječmena. Udeleženci pohoda so skupno pojedli približno 110 kilogramov mesa (skoraj 60 kilogramov govedine, 30 kilogramov svinine in 21 jerebic), 100 enot kruha in popili skoraj poltretji hektoliter vina. Na dan pa so pojedli čez 35 kilogramov mesa (skoraj 20 kilogramov govedine, 10 kilogramov svinine in 7 jerebic), čez 30 enot kruha in popili po 80 litrov vina. H kilogramu me-

sa so torej pojedli malo manj kot enoto kruha in popili dobra 2 litra vina. V primerjavi razmerja potrošene hrane in pijače z gornjimi podatki, so tokrat k mesu pojedli manj kruha in popili več vina. Skupni stroški tridnevnega oglada meje so bili enakovredni ceni dobrih 17 hektolitrov vina (upoštevano je vino iz tega stroškovnika), povprečni dnevni stroški pa ceni nekaj manj kot 6 hektolitrov vina. Konkretni uspehi ekspedicije tudi tokrat niso znani.

Isti spisek komunalnih stroškov nava-ja tudi prehrano zapornika v komunalni ječi. Kruh in vino (sic!) za njegovo enodnevno prehrano sta stala 1 solid. Ob enoti kruha je (če upoštevamo zgornjo ceno 4 denarje za enoto kruha) za ta denar popil okroglo 3 litre vina; če pa je pojedel 2 enoti kruha, mu je preostanek zadostoval za poldrugi liter vina. V srednjeveškem Piranu torej zaporniki niso vegetirali ob kruhu in vodi, temveč ob kruhu in vinu. To navsezadnje niti ni bilo tako slabo, saj sta se tudi v piranskih gostilnah in gostiščih v prvi vrsti uživala kruh in vino.

Prav gostilne in gostišča pa so predstavljala shajališča in žarišča družabnega življenja Pirančanov. O živahnosti le-tega govori veliko število tovrstnih obratov. Piranske gostilne so se selile: bile so tam, kjer je bilo pri hiši vino — v bivališčih in vinskih kletih pridelovalcev oz. posredniških prodajalcev vina. Piranska gostišča so bila komunalna, upravljali pa so jih zasebniki, ki so imeli gostišča v zakupu. Nekateri Pirančani so na lastnem domu kuhali za druge in prodajali hrano.

Določila piranskih statotov so skušala na eni strani zagotoviti pošteno poslovanje gostilničarjev in zahtevala, da se držijo dobre mere, na drugi strani pa so si prizadevala za pošten odnos gostov do gostilničarja.⁶ Nočno življenje v gostilnah ni bilo zaželeno, zato ga je statut prepovedoval. Po njegovih predpisih so smele gostilne obratovati (torej gostiti potrošnike s kruhom in vinom) čez dan do tretjega zvonjenja. Do takega predpisa o poslovalnem času gostiln ne bi prišlo, če bi se Pirančani pri svojih obiskih gostiln že sami od sebe držali dnevnih ur. Gostilničarji so zelo verjetno tu in tam na črno poslovali tudi v prepovedanem delu dneva in niso odganjali vztrajnejših gostilniških gostov. Do podobnega sklepa nas glede nedeljskih in prazničnih dopoldnevo privede statutarni zapis, po katerem ob nedeljah in praznikih gostilničarji niso smeli prodajati vina pred veliko mašo.⁷ Za te dopoldneve se je oblasti očitno zdelo nepriporočljivo — če ne celo nespodobno — posedanje in popivanje Pirančanov v gostilnah. Morda pa je s tem odlo-

kom želela zagotoviti večji obisk (treznih) obiskovalcev pri prazničnih mašah? Tako statutarno določilo ne bi bilo potrebno, če ne bi bili prav nedeljski in praznični dopoldnevi izredno mikavni za obisk gostiln. Kako je bilo ob običajnih tedenskih dneh, ni znano. Ob teh dneh dopoldanski obisk gostiln ni bil prepovedan. Prepoved morda ni bila potrebna, ker Pirančani ob običajnih dneh dopoldan niso trumoma zahajali v gostilno. Mogoče oblast ni toliko skrbela za dopoldneve običajnih tedenskih dni ter ni posebej nasprotovala dopoldanskemu obisku gostiln. Zanimivo je, da se prepoved pohajanja po gostilnah omenja tudi v nekaterih poslovnih dogovorih. Večkrat zadeva osebo, ki daje svoje delo v najem delodajalcu: taki dogovori jo zavezujejo, da v času trajanja pogodbe ne sme popivati in kockati v gostilnah. Obiski gostiln torej niso bili povsem nedolžni in so škodili poslovnemu uspehu dogovorov.

Gostilniški in gostinski gostje niso le popivali, ampak so se zelo radi predajali igranju na srečo. Statutarne prepovedi zadevajo hazardiranje (»ludere ad ačardum«). Izrečno prepovedujejo vse igre s kockami ali v zvezi s kockami v gostilnah, gostiščih in drugod. Od tovrstnih iger je dovoljeno le igranje »ad tabellas«. ⁸ Te prepovedi niso bile uspešne, saj se prav kockanje omenja v številnih zapisih. Ob hazardnih igrah je prihajalo do zadolžitvev, ki pa niso bile legalne: statut ni dovoljeval dobičkarstva, ki bi izhajalo iz iger na srečo, pa tudi notar ni smel narediti zadolžnice za dolg in igre. ⁹

Pravde v zvezi z dolgovi, ki so izhajali iz iger na srečo, so bile kljub nelegalnosti teh dolgov včasih precej dolgotrajne, dolžnik pa je s težavo dokazal neupravičenost upnikovih zahtevkov.

Glede tega je zgovoren zapis iz štiridesetih let 14. stoletja. ¹⁰ Zastopnik Bone, žene Dominika del Počo, ki je živila v Izoli, je od Almerika Garofola iz Pirana zahteval 47 liber po zadolžnici, ki jo je izdelal notar Lapo Sklavona. Almerik dolga ni hotel poravnati, ker je bil plod igre na srečo. Podestat in sodniki so na podiju komunalne palače v Piranu zaprisegli in o dogodkih, ki so se odvijali pred štirimi leti, zaslišali osem prič. Razsodili so v korist Almerika. Bona je odstopila od svoje zahteve, Almerik pa je dal o tem narediti zapis. Zanimiv je opis dogodkov v zvezi z Almerikovim dolgom, kot so se jih po štirih letih spominjale priče. Le nekatere od njih so prisostvovala dogodkom, druge pa so opisovale, kaj se je tedaj govorilo po Piranu. Po njihovih izjavah je imel pred kakimi štirimi leti Florucij gostilno v Sorbijevi vinski kleti. Usodnega

dne sta Dominik in Almerik v njej kockala. Almerik je izgubljal. Vtem je ob piranskem pomolu z barko jabolk pristal notar Kast de Zaneto. Iz mandrača je zavil v gostilno. Dominik ga je tam skušal nagovoriti, naj naredi zadolžnico, da Almerik dolguje Dominiku 25 liber. Kast take zadolžnice ni hotel napisati in se je vrnil k barki. V gostilni pa je nato Almerik lastnoročno napisal zadolžnico, da dolguje Dominiku 50 liber. Izjavil je, da mu jo bo izročil, če bo toliko izgubil pri kockanju. Po odhodu iz gostilne sta z igro nadaljevala pri cerkvi sv. Petra ob piranskem mandraču. Tam je Almerikov dolg zrasel na 50 liber, zato je Dominiku izročil v gostilni napisano zadolžnico. Pri sv. Petru sta znova naletela na notarja Kasta. Dominik mu je pokazal zadolžnico in ga vprašal, če je dobra. Kast je povedal, da v njej manjkata letnica in rok za vračilo dolga. Po teh navodilih jo je Almerik nato dopolnil. Kak dan kasneje je bil Janez Bonifacija v družbi z Almerikovim bratom Valterjem. Valter je tarnal, da ga je brat uničil, ker je pri kockanju izgubil 50 liber. Na Janezovo pobudo sta skušala prepričati Dominika, da bi se poravnal z Almerikom, vendar ta ni hotel odstopiti od svoje zahteve po denarju. Ko je preteklo nekaj časa, je Dominikova žena Bona zahtevala od Almerika, da poravna svoj dolg. Almerik se v jezi ni obvladal in je svojo zadolžnico, ki mu je jo Bona pokazala, raztrgal. Mengolin Henrika je bil tedaj zraven in je to videl; zagrozil je Almeriku, da se bo pritožil pri podestatu. S tem je prestrašil Almerika do tolikšne mere, da je dal pri notarju Laponu Sklavona izdelati novo, uradno zadolžnico za vsoto 47 liber. S to zadolžnico ga je potem Bona še več let preganjala in terjala za vračilo dolga, dokler ni prišlo do razpleta pred sodiščem. Zanimivo je, da ob pravdi ni govora o tem, da sta Dominik in Almerik v bistvu kršila statutarno prepoved kockanja.

Poleg jedače, pijače in iger moremo v družabno življenje tedanjih Pirančanov prišteti tudi poslovanje žensk, ki so se ukvarjale z najstarejšo obrtjo na svetu. Tudi one so našle svoje mesto med prepovedmi piranskega statuta. Ta namreč zahteva, da se dajo komunalna gostišča v zakup poštenjaku, ki ne smejo v njih imeti javne hiše (»bordellum«) niti prenočevati javnih žensk (»meretrices publice«). Ker je ta odlok dodan šele v redakciji statutov iz leta 1332, ¹¹ ga je morda narekovala prav nasprotna praksa, ki je združevala gostišče z javno hišo.

Ob takih drobnih podatkih se razkriva človeška plat srednjeveških Pirančanov, ki niti niso bili tako drugačni od nas: radi so

jedli, pili, igrali na srečo, prodajali zijala, skupaj pretresali dogodke, ki so se tikali njihovih someščanov, zabavali pa so se tudi z ženskami. Kruh, pijačo in kockanje so si lahko privoščili tudi nižji družbeni sloji (čeprav je cena enote kruha znašala 4 denarje, kar dve tretjini cene libre, t.j. slabega pol kilograma govejega mesa). Meso, zlasti svinjsko, je bilo precej drago (za dve petini dražje od govejega) in so ga verjetno uživali predvsem tisti, ki so imeli dovolj pod palcem. Cene in potrošniki uslug javnih ljubice pa zaradi pomanjkanja podatkov niso znani.

OPOMBE:

1. Objavljeno v C. de Franceschi, *Chartularium Piranense, Raccoltà dei documenti medievali di Pirano I. (1062—1300), Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria XXXVI, Parenzo 1924, št. 221.* — 2. »prandium« pomeni zajtrk (okrog poldneva, obstoječ iz mrzlih jedi), prim. F. Bradač, *Latinsko-slo-*

venski slovar, Ljubljana 1972, 407. — 3. V tej navedbi je zaporedje nekaterih postavk spremenjeno; posamezni stroški, ki sodijo skupaj, pa so v viru navedeni ločeno, so tu združeni. — 4. Med temi denarnimi enotami velja razmerje 1 libra = 20 solidov = 240 denarjev. — 5. Velikost piranskega stariča ni natančno znana. — 6. C. de Franceschi, *Gli statuti del comune di Pirano del 1307 confrontati con quelli del 1332 e del 1358, Monumenti storici, pubblicati dalla Deputazione di Storia Patria per le Venezie, Nuova serie XIV, Venezia-Padova 1960, knjiga 8/poglavje XXVI, knjiga 3/poglavje XII.* — 7. C. de Franceschi, *Gli statuti, knjiga 8/poglavje VIII, VIII.* — 8. C. de Franceschi, *Gli statuti, knjiga 8/poglavje XXXVII, knjiga 8/poglavje 32 (statut 1332), knjiga 9/poglavje 13 (statut 1332).* — 9. C. de Franceschi, *Gli statuti knjiga 8/poglavje XXXVII, XXXVIII.* — 10. C. de Franceschi, *Chartularium Piranense, Raccoltà dei documenti medievali di Pirano II. (1301—1350), Atti e memorie della Società istriana di Archeologia e Storia patria XLVII, Parenzo—Pola 1935—1937, št. 165.* — 11. C. de Franceschi, *Gli statuti, knjiga 9/poglavje 13 (statut 1332).*

ITALIJANSKI VPLIVI NA ORGANIZACIJSKE OBLIKE GOSPODARSKEGA RAZVOJA V SLOVENIJI DO 16. STOLETJA

FERDO GESTRIN

Neposredno sosedstvo slovenskih in italijanskih dežel na dolgi črti od Alp do Tržaškega zaliva, različni naravni pogoji, ugodne geografsko prometne poti, mnogokdaj v tem obdobju povezujoče smeri zgodovinskega razvoja so že v srednjem veku pripeljali do tesnih stikov obeh področij. Pri tem gre upravičeno poudariti vlogo italijanskih dežel, ki so bile v tem času nedvomno med najbolj razvitimi v evropskem prostoru. Še posebej so se zgodaj uveljavili gospodarski stiki in povezave. Z njimi pa so se v največji meri, bodisi posredno bodisi neposredno, v slovenskih deželah razširjali italijanski vplivi na organizacijske oblike gospodarskega razvoja v celotni sferi gospodarstva: v agrarni proizvodnji, v obrti in rudarstvu oziroma fužinarstvu in še posebej v trgovini in denarnem poslovanju.

Najstarejši vplivi italijanske sredine na organizacijske oblike so se nedvomno pokazali v agrarni proizvodnji. Postaviti jih moramo v čas, ko se do konca 8. stoletja zaključuje proces nastajanja etnične meje med slovanskim (slovenskim) in romanskim (itali-

janskim) prebivalstvom ob romanskih mestnih naselbinah Tržaškega zaliva in ob stiku predalpskega in kraškega sveta s Furlansko nižino in hkrati ko so se tu začeli uveljavljati fevdalni odnosi, čeprav so nekateri vplivi tudi poznejšega datuma. Toda ti vplivi so se omejili samo na zahodno obrobje slovenskega ozemlja in v njegovo notranjost niso segli.

Za kaj torej gre? Ob zahodnem obrobju slovenske poselitve v Istri in ob meji proti Furlaniji, ozemlju, ki je v zgodnjem srednjem veku politično pripadalo Italiji, so se fevdalna razmerja razvijala drugače kakor v slovenski notranjosti. Istra, še posebej njen obalni pas z romanskimi mesti, je v zgodnjem srednjem veku imela v mnogih pogledih kontinuiran razvoj iz poznoantičnih podlag tako v gospodarstvu kakor tudi v kulturni sferi življenja. Bila je še do leta 780 pod bizantinsko oblastjo in ko so nad njo začeli vladati Franki, se je razvoj fevdalne družbe začel pri dotakratnih agrarnih odnosih. Ker so obmorska mesta od pozne antike ohranila agrarno ozemlje okoli sebe, so do-